

Осіннє-зимова авіфауна водойм м. Вінниці

Матвійчук О.А., Гулеватий О.В.
кафедра біології ВДПУ ім. М. Коцюбинського

Сезонні відмінності кількісних і якісних характеристик авіфауни у різній мірі притаманні для всіх, без виключення, екоотопів. Найсуттєвіше упродовж року змінюється структура орнітофауни аквакомплексів. В залежності від характеру водойми, кліматичних умов і сили антропогенного фактору, стає помітною річна ротація видового складу птахів.

Зрозуміти загальний характер сезонних змін у структурі авіфауни водойм міста можливо лише за умови аналізу даних довгострокового моніторингу. З цією метою у 2007 р. нами було розпочате вивчення фауни водоплавних і навколоводних птахів в акваценозах м. Вінниці та її околиць.

Обліки птахів водойм проводились з вересня по лютий 2007-2008рр. маршрутним способом на постійних трансектах. Протяжність трансекти в усіх біотопах становила 3 км, а середня ширина облікової смуги коливалась від 50 до 200м. Обліками були охоплені три типи аквакомплексів міста: акваторія Сабарівського водосховища, ділянка природного річища Південного Бугу, а також стави рибогосподарського призначення „Якушинці”.

За даними, отриманими під час обліків вираховувались щільність населення птахів та індекс домінування (ІВД) у кожному біотопі. Для кожної пари аквакомплексів визначався індекс видової подібності (ІВП).

Отже, на водоймах м. Вінниці в осіннє-зимовий період 2007-2008рр. виявлене перебування 10 видів водоплавних і навколоводних птахів, які належать до 5 рядів і 5 родин. Під час обліків спостерігались пірникоза велика *Podiceps cristatus* (Linnaeus, 1758), чепура велика *Egretta alba* (Linnaeus, 1758), крижень *Anas platyrhynchos* Linnaeus, 1758, широконоска *Anas clypeata* Linnaeus, 1758, синьга *Melanitta nigra* (Linnaeus, 1758), курочка водяна *Gallinula chloropus* (Linnaeus, 1758), лиска *Fulica atra* Linnaeus, 1758 та мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (Pallas, 1811). У позаобліковий час в межах акваторії Сабарівського водосховища спостерігався ще два види, а саме гоголь *Vusephala clangula* (Linnaeus, 1758) і чернь чубата *Aythya fuligula* (Linnaeus, 1758).

У попередні роки, окрім згаданих вище видів, у гідрокомплексах міста перебували також гагара чорношия *Gavia arctica* (Linnaeus, 1758), пірникоза мала *Podiceps ruficollis* (Pallas, 1764), мартин звичайний *Larus ridibundus* (Linnaeus, 1766), крячок річковий *Sterna hirundo* Linnaeus, 1758 і рибалочка *Alcedo atthis* (Linnaeus, 1758) [1,2].

Найбагатшим, у видовому відношенні, є аквакомплекс „Якушинці”. З вересня по лютий його гідрофільну авіфауну формує 6 видів птахів. Необхідно зауважити, що упродовж зимового періоду льодостав виключає можливість перебування птахів даної екологічної групи в межах комплексу.

За чисельністю тут домінує крижень (ІВД=0,32), з середнім за сезон значенням щільності населення $1,13 \text{ос/км}^2$ (lim 0,12 – $1,70 \text{ос/км}^2$). Субдомінантами виступають мартин жовтоногий і лиска, щільність населення яких упродовж осіннього періоду становить відповідно $1,01 \text{ос/км}^2$ (lim 2,33 – $2,70 \text{ос/км}^2$) і $0,95 \text{ос/км}^2$ (lim 1,05 – $1,30 \text{ос/км}^2$). Чисельність решти видів суттєво нижча, середньосезонні значення щільності їх населення складають: для ширококоніски - $0,26 \text{ос/км}^2$ (lim 0 – $1,30 \text{ос/км}^2$), для чепури великої - $0,25 \text{ос/км}^2$ (lim 0,12 – $1,15 \text{ос/км}^2$) і для пірникози великої - $0,12 \text{ос/км}^2$ (lim 0,12 – $0,30 \text{ос/км}^2$). За виключенням крижня всі перераховані види птахів перебувають у межах стації епізодично.

Значно біднішою є фауна аквафільних птахів Сабарівського водосховища. За період досліджень тут помічено лише 3 види, з яких регулярно спостерігається лише крижень. Щільність його населення упродовж осінне-зимового періоду коливається від $0,43 \text{ос/км}^2$ до $2,00 \text{ос/км}^2$, а в середньому за сезон становить $1,37 \text{ос/км}^2$.

Курочка водяна помічена нами лише двічі – у першій і останній декадах зимового періоду. Середнє за сезон значення щільності її населення в авіфауні водосховища складає $0,09 \text{ос/км}^2$ (lim 0 – $0,43 \text{ос/км}^2$). З другої половини лютого в межах акваторії спостерігаються поодинокі особини мартина жовтоногого. Середньосезонна щільність населення даного виду становить лише $0,01 \text{ос/км}^2$ (lim 0 – $0,12 \text{ос/км}^2$).

Наявність ділянок відкритої води під час льодоставу дає можливість гідрофільним птахам формувати зимувальні скупчення в межах водосховища.

Також льодовий покрив не утворюється і на значному (1 – 1,5км) відрізку течії

в межах природного річища Південного Бугу. За період дослідження тут помічені лише 2 види водоплавних птахів, а саме крижень, щільність якого, в середньому за сезон, становить $0,05\text{ос}/\text{км}^2$ (лім $0,68 - 2,50\text{ос}/\text{км}^2$) і синьга, відповідно $0,18\text{ос}/\text{км}^2$ (лім $0,82 - 0,98\text{ос}/\text{км}^2$). Зауважимо, що синьга спостерігалась нами лише двічі – у останній декаді лютого 2008р.

Видова структура орнітокомпоненту різних типів водно-болотних комплексів міста визначає ступінь їх подібності.

Так, найбільшим значенням ІВП відзначається річище Пд. Бугу і рибгосп „Якушинці” – 0,44. Дещо меншою (ІВП=0,40) є видова подібність річища Південного Бугу і Сабарівського водосховища. Найменш подібними є акваландшафти ставів і водосховища (ІВП=0,25).

Залежно від погодних умов і термінів міграційних процесів видовий склад птахів водно-болотних комплексів міста у різні роки може істотно змінюватись. З відомих для акваценозів м. Вінниці 14 видів птахів в осінньо-зимовий період 2007-2008рр. нараховується лише 9. Основу орнітофауни складає крижень, а в осінній період ще й лиска і мартин жовтоногий. Чисельність решти видів птахів значно нижча. Окрім характерних для водойм Середнього Лісостепу гніздових птахів, на зимівлі спостерігаються також рідкісні пролітні види, зокрема гагара чорношия, синьга та гоголь.

З метою з'ясування кількісних і якісних характеристик, а також особливостей річної динаміки угруповань птахів міських водойм, необхідно продовжувати дослідження у даному напрямку.

Література:

1. Матвійчук О.А. Видовий склад птахів антропогенних ландшафтів м. Вінниці в осінньо-зимовий період // „Теорія і практика сучасного природознавства”. Збірник наукових праць.– Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2005р.- С.124-128.
2. Матвійчук О.А. Орнітофауна водно-болотних комплексів м. Вінниці // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Біологія.– 2005р. – №1–2 (25).- С. 40-44.